

СТАНИСЛАВ ЛЕМ

137 СЕКУНДИ

Превод от полски: Лина Василева, 1987

chitanka.info

Господа, поради липса на време и неблагоприятни обстоятелства повечето хора си отиват от този свят, без да се замислят за него. От своя страна онези, които се опитват да правят това, получават световъртеж и преминават към други занимания. Аз съм от тях. Докато правех кариера, от година на година „Кой е кой“ ми посвещаваше все повече място, но нито в последното, нито в следващите издания ще бъде обяснено защо зарязах вестникарството.

Познавах едно способно момче, което беше решило да построи чувствителен галванометър, и успя — дори прекалено. Уредът се мърдаше без ток, защото реагираше на трептенията на земната кора. Този анекдот може да послужи за мотото на моя разказ. По онова време бях нощен редактор в международната телексна служба на агенция ЮПИ. Немалко неща преживях там, между другото — и автоматизацията на редакторския труд. Разделих се с живите метранпажи, за да заработя с компютъра IBM 0161, специално приспособен за работа в редакции. Искрено съжалявам, че не съм се родил, да речем, сто и петдесет години по-рано. Тогава щях да започна разказа си с думите „Прелъстих графиня дьо...“, нямаше да има нужда да обяснявам нито какво е графиня, нито в какво се състои прелъстяването.

Днес нещата не са така прости. Компютърът 0161 не е механичен метранпаж. Той е демон на скоростта, нарочно забавян с инженерски хватки, та човек успява да върви в крак с него. Замества от десет до двайсет души. Свързан е непосредствено с телексната мрежа, така че всичко, което нашите кореспонденти изчукват в Анкара, Багдад или Токио, в същия миг се внася в схемите му. Съставя и показва на екрана поредните проекти за страниците на сутрешното издание. Между полунощ и три часа сутринта, когато броят тръгва за печат, може да подготви и петдесет различни варианта на изданието. Дежурният редактор решава кой от тях ще отиде на машините. А иначе съвместната ми работа с моя IBM беше вълнуваща. Когато пристига нова вест — действието се развива в една голяма, кръгла стая, изпълнена с непресекващото тракане на телексите, — компютърът мигновено я напъхва пробно в макета на страницата. Разбира се, само на екрана. Всичко е игра на електроните, светлина и сянка. Някои съжаляват хората, останали без работа. Аз не съжалявам за тях. Компютърът няма амбиции, не се ядосва, когато в три без пет липсва

последната кореспонденция, няма семейни грижи, не ти иска пари на заем преди първи, не се уморява, не подчертава, че от всичко разбира по-добре, и най-вече — не се сърди, когато му наредиш да изхвърли с нонпарей на последната страница онова, което той е макетирал на първа. В същото време е изключително взискателен, но не си даваш сметка за това веднага. Когато му кажеш „не“, то е окончателно, безапелационно „не“, като присъда на тиранин: нали той не може да ти противоречи! Но понеже никога не греша, грешките в сутрешното издание имат само един автор: човекът. Конструкторите на IBM бяха помислили за всичко — освен за дреболийката, че телексите винаги вибрират, колкото и добре да са регулирани и нивелирани, също като много бързата пишеща машина. Последствието е налице — кабелите, които свързват редакционните телекси с компютъра, проявяват тенденция към разхлабване, докато най-накрая щепселите се изхлузват от контактите. Рядко се случва, не повече от един или два пъти в месеца. Притеснението да станеш и да напъхаш щепсела обратно е толкова дребно, че никой от нас не си направи труда да поиска да сменят контактите. Всеки дежурен си имаше едно на ум, но без да е особено загрижен. Може би сега те са вече подменени. Ако е така, откритието, за което ще ви разкажа, няма да се повтори.

Беше бърден вечер, нощта срещу коледа. Броят беше готов преди три часа; обичах да си давам такава няколкоминутна почивка, просто за да си поема дъх и да запаля една лула. Приятно ми беше, че печатницата чака не мен, а последното съобщение от Иран — предния ден, сутринта, там имаше земетресение. Агенциите предадоха само първата част от кореспонденцията, защото последвалият трус, още по-силен, прекъсна кабелната връзка. Понеже и радиото мълчеше, решихме, че радиостанцията е разрушена. Разчитахме на нашия човек, дребния като жокей Стан Роджърс, който неведнъж се възползваше от габаритите си, за да се напъха в някой военен вертолет, където имаше повече място за никого — за него правеха изключение, не тежеше повече от куфар. Екранът беше изпълнен с макета на първа страница с последния бял правоъгълник. Връзката с Иран все още беше прекъсната. Наистина, няколко телекса продължаваха да блъскат, но шума, с който се включи турският, разпознах веднага. Въпрос на навик, който се придобива автоматично. Учудих се, че белият правоъгълник си оставаше празен, въпреки че думите трябваше да се

покажат на него със същата скорост, с която ги изчукваше телекстът, но тази пауза трая само секунда-две. После целият текст на кореспонденцията, много сбит впрочем, се материализира наведнъж, което ме изненада. Помня го наизуст: „В Шерабат се повториha двукратно подземните трусове със сила седем и осем степени между десет и единадесет часа местно време. Градът е в развалини. Броят на жертвите се оценява на хиляда, а на останалите без дом — на шест хиляди.“

От печатницата позвъниха да ми напомнят, че минава три часът. Понеже този лаконичен текст оставяше малко свободно място, поразводних го с две допълнителни изречения и като натиснах клавиша, изпратих готовия брой в печатницата, непосредствено на линотипите, откъдето отиваше на ротомашините.

Нямах повече работа. Станах, протегнах се, запалих угасналата лула и видях падналия на пода кабел. Беше се изхлузил от контакта. Принадлежеше към телекса от Анкара. А Роджърс беше използвал точно този телекс. Когато го вдигнах, ми хрумна, че той си е лежал така, още преди да се обади телекстът. Беше абсурдно, разбира се, как компютърът би могъл да получи информацията без връзка с телекса? Приблжих се бавно до телекса, откъснах хартията с напечатаната кореспонденция и я приплжих до очите си. Веднага ми се стори малко по-различно формулирана, но бях уморен, чувствувах се изстискан, както винаги по това време, и не се доверявах на паметта си. Включих пак компютъра, поисках да излъча първата страница и сравних двата текста. Наистина се различаваха, макар и незначително. Текстът от телекса беше: „Между десет и единадесет часа местно време в Шерабад настъпиха два следващи труса със сила седма и осма степен. Градът е напълно разрушен. Броят на жертвите надхвърля петстотин, а шест хиляди души са останали без покрив над главата си.“

Стоях и се блещех — ту в екрана, ту в листчето. Не знаех нито какво да мисля, нито какво да правя. Смисълът на двата текста почти напълно съвпадаше, единствената разлика беше в броя на жертвите, защото Анкара предаваше петстотин души, а компютърът беше удвоил броят им. Във всеки случай, с обикновения журналистически рефлекс се свързах незабавно с печатницата.

— Слушай — рекох на Лангхорн, който беше тогава дежурен линотипер, — хванах грешка в иранската кореспонденция, първа страница, трета колона, последният ред, трябва да бъде: не — хиляда...

Млъкнах, защото турският телекс се събуди и започна да изчуква: „Внимание. Последно съобщение. Внимание. Броят на жертвите от земетресението се оценява сега на хиляда. Роджърс. Край.“

— Е, казвай де! Какво да бъде последно? — викаше отдолу Лангхорн.

— Извинявай, братле — казах, — няма никаква грешка. Аз съм виновен. Всичко е наред. Да върви, както си е.

Бързо оставих слушалката, приближих се до телекса и прочетох последното съобщение цели шест пъти. С всяко прочитане тази история все по-малко ми харесваше. Имах усещането, че подът омеква под краката ми. Обиколих компютъра, оглеждайки го с недоверчив поглед, в който несъмнено имаше и страх. Как той направи това? Нищо не разбирах и чувствавах, че колкото повече размишлявам над станалото, толкова по-малко ще разбирам.

Прибрах се у дома, но не можах да заспя. Опитвах се преди всичко от съображения за психическа хигиена, да си забраня да мисля за тази щура история. От фактическа гледна точка беше дребен инцидент. Знаех си, че не мога никому да кажа за станалото: никой нямаше да ми повярва. Щяха да приемат всичко за шега, при това наивна и тъпа. Въртях се в леглото и едва след като реших да взема загадката под лупа, тоест, да се заема със систематично изследване на реакцията на компютъра при изключване от телексите, усетих известно облекчение — поне до толкова, че успях да заспя.

Събудих се с доста оптимистично настроение и дявол знае от къде бях измъкнал на бял свят решението на загадката или онова, което можеше да мине за нейно решение.

Когато работят, телексите вибрират. Дори щепселите изпадат от кабелните контакти от тяхното тракване. Не би ли могло то да стане източник на сигнализация? Дори аз, със своите жалки и бавни човешки сетива успях да уловя разликата в звука на отделните телекси. Познавах, когато се задвижваше парижкият, по характерния метален звук. Така че, ако приемникът бъде стотици пъти по-чувствителен, ще

улови дори нищожните разлики между ударите на различните буквени клавиши. Вероятно не е възможно да се постигне това в сто процента, и затова компютърът не повтори текста от телекса дума по дума, а го преиначи малко стилистично: той просто сам беше допълнил онова, което му липсваше като информация. А що се отнася до броя на жертвите, той беше математическа машина; между броя на разрушените къщи, часа, в който е настъпило земетресението и броя на жертвите би трябвало да съществуват математически корелации; може би, пропускайки цифрата, компютърът се е възползвал от своето умение да извършва светкавични изчисления и от тях са се получили онези хиляда души загинали. Без да прави никакви сметки, нашият кореспондент е предал приблизителният брой, който му е бил съобщен на място, а малко по-късно, като е получил по-точна информация, той го е коригирал. Компютърът се показва по-добър от него, понеже не се опираше на клюки, а на точния статистически материал, чието могъщество беше скрито във феритната му памет. Това обяснение напълно ме успокои.

IBM 0161 не е пасивен посредник; ако обслужващият го телекс направи правописна грешка, тя се появява на екрана, за да бъде заменена за части от секундата от правилната форма на фразата. Понякога това става толкова бързо, че човек дори не забелязва и открива внесената поправка едва, когато по-късно сравни изписания текст с онзи, който компютърът е дал на екрана. IBM не е само автоматичен метранпаж, защото той е свързан с компютърната мрежа на агенциите и библиотеките и от него винаги можеш да поискаш данни, с които да обогатиш прекалено бедните кореспонденции. С една дума, аз си разясних всичко много добре, но независимо от това възнамерявах да направя на своя глава още няколко дребни проби по време на най-близкото дежурство, без никому да говоря за случилото се през коледната нощ, защото така беше по-разумно.

Удобни случаи не липсваха. Само два дни по-късно седях в телексната зала и когато Бейрут започна да предава съобщението за изчезналата подводница на Шестия флот в Средиземно море, станах и без да изпускам от очи екрана, крадешком и с плавно движение извадих щепсела от контакта. В продължение на шест секунди текстът не растеше, а си остана прекъснат на половин дума, сякаш изненаданият компютър не знаеше какво да прави. Обаче стъписването

му наистина трая само миг; почти веднага на белия фон заизскачаха следващите фрази, а аз ги сравнявах трескаво с предавания от телекса текст. Повтори се познатото ми вече явление — компютърът даваше информацията от телекса, но с малко по-различни думи: „говорителят на Шестия флот заяви“ — вместо „каза“, „търсенията продължават“ вместо „не престават“, в двата текста имаше още няколко подобни дребни разлики.

Колко лесно човек свиква с необикновеното, стига да улови неговия механизъм — или ако му се струва, че го е уловил. Вече имах впечатлението, че си играя с компютъра като котка с мишка, че му правя въртели, че напълно господствувам над положението. В макета на броя все още се белееха многобройни плешивини и текстовете, които трябваше да ги запълнят, идваха сега, в информационния пик, по няколко изведнъж. Търсех последователно съответните кабели и изваждах щепселите един след друг, докато заставах с шест или седем в ръка. Компютърът продължаваше най-спокойно да си работи, въпреки че не беше свързан с никакъв телекс. Няма грешка, рекох си, той различава изчукваните думи и букви по вибрациите, а онова, което не разшифрова веднага, допълва със светкавична екстраполация или по някой от другите свои математични методи. Бях като в транс; съсредоточено очаквах да се обади поредният телекс и щом римският тръгна, дръпнах кабела, но така силно, че когато щепселът остана в ръката ми, едновременно с него изпадна и другият, с който се захранваше телексът. Естествено, той спря. Вече тръгвах да го включа, когато нещо ме накара да погледна екрана на компютъра.

Римският телекс беше замрял, но компютърът — все едно, че нищо не беше станало — запълваше с „последното съобщение“ мястото, предназначено за правителствената криза в Рим. Със затаен дъх, чувствавайки, че с пода и моите колене пак започват да стават странни неща, пристъпих до екрана и прочетох като телеграма от оня свят невинните думи: „... назначи за министър председател Батиста Каstelани“... Възможно най-бързо свързах римския телекс с главния захранващ кабел, за да сравня двата текста. О, сега разликите бяха значително по-големи, но компютърът не се беше отклонил от главното, от смисъла на съобщението. Действително Каstelани беше станал министър-председател, но това изречение телексът предаваше в друг контекст и четири реда по-надолу, отколкото на екрана. Сякаш

двама журналисти са получили независимо един от друг еднаква информация и са я редактирали свободно, всеки по своему; с омекнали колене седнах, за да направя нещо за спасяването на моята хипотеза, но вече знаех, че това ще бъде напразен опит. В един миг рухна цялото мое рационално обяснение. Че и как ли компютърът би могъл да разчете вибрациите на телекса, докато той беше глух и мъртъв като пън? А едва ли е бил в състояние да улови вибрациите на телекса, с който в Рим е работил нашият кореспондент! Главата ми се замая. Ако влезеше някой, щеше да си помисли бог знае какво — стоях изпотен, с блуждаещ поглед, с китка щепсели, които все още стисках в изпотената си ръка, като заловен на местопрестъплението си престъпник. Чувствувах се като плъх — започнах трескаво да изключвам всички телекси, така че след миг тракането и на последния замря и аз останах сам с моя компютър в мъртвата тишина. Тогава стана нещо странно, може би още по-изумително от случилото се до тогава. Макар че макетът на броя не беше изцяло попълнен, нарастването на текстовете видимо намаля. Нещо повече, в нов, забавен темп се появиха изречения, изпразнени от конкретно съдържание, с една дума — така наречената плява. Известно време гъсеничките на редовете пълзяха по екрана в търсене на мястото си, докато застинаха неподвижни — всички. Няколко текста бяха придобили абсурдно комичен смисъл, като бележката за футболния мач например, в която вместо крайния резултат фигурираше куха фраза за мъжественото поведение на играчите от двата отбора. Поредните новини от Иран завършиха с изявлението, че земетресенията са явления от космически мащаб, защото се срещат дори на Луната. Тайнствените извори, от които до този момент компютърът черпеше своето вдъхновение, пресъхнаха.

Първата ми работа, естествено, беше да подготвя броя. Затова припряно включих телексите и едва когато мина три часа и броят тръгна за печат, можех да поразмисля спокойно за онова, което стана пред очите ми. Знаех си, че няма да мирясам, докато не се добера до корените на тази завладяваща демонстрация на невероятни способности и не по-малко изненадващото тяхно изчезване. На всеки неспециалист най-напред в такива случаи му хрумва, че най-просто ще е да се зададе въпрос на самия компютър: щом е толкова умен, нека обясни по какъв начин, благодарение на какъв механизъм е работел

изключен, както и какво е прекъснало после тази работа. Това разбиране са насадили в главите ни популярните врели-некипели, които се дрънкат за електронните мозъци, а в същото време с компютъра не може да се разговаря като с човек, все едно — мъдрец или глупак: нали той изобщо не е разумно същество! Със същия ефект можеш да очакваш от пишещата машина да ти каже къде и как да я поправиш, когато е повредена. Компютърът преобразява информация, към която няма никакво разумно отношение. Изреченията, които той изплюва, са като влакове, движещи се по коловозите на синтаксиса. Ако излязат от релсите, значи нещо в него действа неправилно, но самият той не знае нищо за това; тук трябва да отбележим, че за компютъра може да се казва „той“ както за лампа или столче. Нашият IBM умееше самостоятелно да формулира и преформулира текстовете на стереотипните вестникарски съобщения, нищо повече. Винаги човекът е този, който преценява важността на отделните текстове. IBM можеше да компилира две допълващи се информации в една или да подбере фразеологично въведение към съобщение с голи факти, например към телеграма — благодарение на готовите образци за подобна операция, каквито имаше в паметта му стотици хиляди. Това въведение винаги отговаряше на съдържанието на телеграмата, само защото IBM я анализираше статистически, улавяйки ключовите думи, ако в телеграмата се повтаряха например термините „гол“, „наказателен удар“, „противников отбор“, той подбираще нещо от репертоара на спортните състезания; с една дума компютърът е като железничар, който умее да премества стрелката, да свързва вагоните и да изпраща влаковете в правилната посока, без да знае какви товари превозват те. Той се ориентира в чисто външните белези на думите, изреченията, словосъчетанията, в онези белези, които се подчиняват на математическите операции анализ и синтез. От него не можех да очаквам помощ.

Прекарах цялата нощ в размишления, без да мигна. Съзирах в работата на компютъра следната закономерност: колкото по-дълго време оставаше изключен от източниците на информация, толкова по-зле я реконструираше. Този факт ми се виждаше дори доста разбираем, като се вземе пред вид, че работя като журналист от двайсет и повече години. Както ви е известно, редакциите на „Тайм“ и „Нюзуик“, двете седмични издания с висок тираж, са напълно независими една от

друга. При редактирането на отделните броеве ги свързва само това, че се намират в един и същ свят и в аналогично време разполагат с много близки източници на информация. Освен това те са предназначени за много близки читатели. Така че съвсем не е изненадваща приликата между много съдържащи се в тях статии. Тя следва от специфичното, свършено приспособяване към пазара, което са постигнали двата съперничащи си редакционни колектива. Умението да се пишат прегледи на събитията в една страна или в течение на една седмица по цялото земно кълбо се придобива лесно, а ако се пише от близки позиции, в случая — от позициите на журналистическия елит на Съединените щати, разполага се с подобно образование, аналогична информация и се оперира с нея със стремеж за оптимален успех сред читателите, нищо чудно, че подготвяните самостоятелно и успоредно текстове неведнъж си приличат като две капки вода. Приликите никога не се свеждат до отделните изречения, но нагласата, тонът, интензивността на афектацията, разполагането на акцентите, подчертаването на някои драстични подробности, противопоставянето на контрапунктите в щрихите — например, в портрета на някой политик, — или всичко онова, което трябва да прикове вниманието на читателя и да му внуши, че пие от извора на най-свежата информация, влиза във въоръжението от хватки на всеки опитен журналист. В известен смисъл нашият IBM беше „макет“ на такъв репортер. Той знаеше методите и хватките, умееше да прави всичко, което умееше всеки от нас. Благодарение на програмираната в него рутина, той се беше превърнал в гений на ефектната фразеология, на шокиращото съпоставяне на фактите, на тяхното най-благоприятно представяне; знаех всички тези неща, но знаех също, че концертът от негови изпълнения не може да се сведе до подобни обяснения. Защо, изключен от телексите, той действуваше така добре? Защо това му умение така бързо го напускаше? Защо после започваше да дрънка втели-некипели? Все още се надявах да намеря отговора на тези въпроси.

Преди следващото си дежурство се обадох по телефона на нашия кореспондент в Рио де Жанейро и го помолих да изпрати в началото на нощната смяна късо, невярно съобщение за резултатите от срещата по бокс между Аржентина и Бразилия. По време на нашия разговор тези резултати нямаше как да се знаят — мачът започваше късно вечерта.

Защо се обърнах с молба за такава услуга именно към Рио? Защото ставаше дума за нечувана от гледна точка на професионалната етика молба, а нашият кореспондент там, Сам Гернсбах, беше мой приятел, и то — от онзи рядък, най-ценен вид на незадаващите въпроси за нищо.

Случилото се до тогава позволяваше да предполагам, че компютърът ще повтори невярното съобщение, това, което Сам изчука на своя телекс (няма да крия, че вече имах по този въпрос хипотеза; а именно, въобразявах си, че телексът става нещо като радиопредавател, а кабелите му играят ролята на антени; моят компютър, мислех си аз, съумява да улови електромагнитните вълни, възникващи около кабелите в земята, понеже е, види се, достатъчно чувствителен приемник).

Малко след като изпрати невярното съобщение, Гернсбах трябваше да го опровергае; разбира се, щях да унищожа първото, та и следа да не остане от него. Струваше ми се, че съм измислил страшно рафиниран план. За да придам кръстосан характер на опита, реших да оставя до почивката на мача компютъра и телекса нормално свързани, а след почивката да изключа телекса от компютъра. Няма да си играя да описвам моите приготовления, емоции, атмосферата на тази нощ, ще ви кажа само какво се случи. Компютърът даде, тоест, вкара в макета на броя преди почивката неверните резултати и верните — след нея. Разбирате ли какво би означавало това? Докато разчиташе на телекса, той нищо не реконструираше, не „комбинираще“, а просто повтаряше буква по буква предаваното по кабелите от Рио. Когато изключих телекса, той престана да се съобразява с него, както и с кабелите, които съгласно моите предположения би трябвало да играят ролята на антени, и даде действителните резултати от мача. Онова, което по същото време предаваше Гернсбах, нямаше за моя IBM ни най-малко значение. Но това не е всичко. Той даде верните резултати за всички срещи и сбърка само при последната — в най-тежката категория. Обаче едно не подлежеше на съмнение: в момента на изключването той преставаше да бъде зависим от телексите — от този тук при мен и от онзи в Рио. Получаваше информацията по някакъв съвсем друг път.

Докато седях изпотен, с угаснала лула и не можех да преглътна видяното, се обади бразилският телекс. Сам предаде верните резултати, както се бяхме уговорили, като накрая нанесе поправка в

списъка: резултатът в най-тежката категория бил променен след крайното решение на съдиите, понеже теглото на ръкавиците на победителя — аржентинския състезател — не съответствувало на регламента.

Така че компютърът не беше сгрешил нито веднъж. Необходима ми беше само още една подробност, която поисках от Сам, телефонирайки му след края на дежурството ми. Събудих го и той изруга като хамалин; много добре го разбирах, защото въпросите, с които го засипвах, изглеждаха маловажни или направо идиотски: в колко часа е бил обявен резултатът от срещата в най-тежката категория и колко време след това съдиите са променили решението си? Най-сетне Сам ми каза и едното и другото, Срещата била анулирана почти веднага, понеже съдията почувствувал под кожата на ръкавицата на победителя-аржентинец някаква тежест, скрита под подплатата и изхлузила се, когато вдигнал ръката на победителя. Сам бил изтичал до телекса преди този момент, още докато бразилският състезател лежал нокаутиран, защото искал да предаде възможно най-бързо резултата. Следователно, информираността на компютъра не се дължеше на прочитане мислите на Сам, тъй като той беше дал верният резултат още преди Сам да го знае.

Почти половин година провеждах тези нощни експерименти и немалко научих, но продължавах да не разбирам нищо. Изключен от телекса, компютърът най-напред застиваше за две секунди, а после продължаваше да реди кореспонденцията — в течение на сто трийсет и седем секунди. До този момент знаеше за събитието всичко, а след него — нищо. Може би щях да преглътна някак си тази особеност, ако не открих и нещо по-лошо. Компютърът предвиждаше бъдещето, и то — безпогрешно. За него нямаше значение дали предаваната информация се отнася до отминали събития или до такива, които предстоеше да настъпят — стига да се вмести в границите на две минути и седемнайсет секунди. Ако изчуквах на телекса измислена информация, той я повтаряше послушно, но след изваждане на щепсела тутакси млъкваше; продължаваше да описва само онова, което наистина се случваше някъде, а онова, което някой си измисляше — не. Поне такъв извод направих аз и си го записах в бележника, с който не се разделях. Полека-лека свикнах с неговото поведение и сам не знам от кога започнах да го оприличавам на поведението на куче.

Също като кучето трябваше най-напред да го насочиш по конкретна следа, да му дадеш началното протичане на събитията, че „да ги помирише добре“, и пак като куче той се нуждаеше от време, за да установи данните, а когато те не стигаха, замлъкваше или се измъкваше с общи приказки, за да излезе най-накрая на погрешна следа. Объркваше например два града с еднакво име, ако не бях определил еднозначно местонахождението на единия. Като на куче му беше безразлично по каква следа ще тръгне, но веднъж попаднал на нея, беше безпогрешен — в течение на сто трийсет и седем секунди.

Нашите нощни сеанси, провеждани винаги между три и четири часа сутринта, взеха да приличат на следователски разпит. Опитвах се да го притисна до стената, търсех тактиката на кръстосаните въпроси или по-точно — на изключващите се алтернативи, докато не ми хрумна идея, която поради простотата си ми се стори направо гениална. Както си спомняте, Роджърс съобщи за земетресението в Шерабад от Анкара, значи този, който предава съобщението, не беше длъжен да стърчи точно там, където става описваното; обаче докато ставаше дума за земни събития, не беше изключено някой — човек или дори животно, — да ги наблюдава и компютърът да съумява по някакъв начин да се възползува от това. Реших да предам измисленото съобщение от мястото, където няма и никога не е имало човек — от Марс. Дадох на компютъра ареографичните координати на самия център на Сиртис Минор и стигайки до думите „понастоящем на Сиртис Минор е ден; наблюдавайки обкръжението, виждаме -“, дръпнах кабела, та чак го изтръгнах от контакта. След секунда компютърът довърши: „планетата в слънчевите лъчи“. И това беше всичко. Още десетина пъти формулирах началото по различни начини, но не изтръгнах от него нито една конкретна подробност, все се измъкваше с общи приказки. Реших, че всеки път му не се отнася до планетите и макар сам да не разбирах защо, от това сякаш ми полекна.

Какво ми оставаше да направя? Разбира се, можех да гръмна сензация от първа величина и да спечеля популярност и нелоша пара, но и за миг не приех на сериозно такава евентуалност. Защо? Сам не знам. Може би, защото шумът около загатката щеше да изхвърли от нейния кръг най-напред мен; не беше трудно да си представя тълпите технократи, които ще нахлуят тук, експертите, разговарящи на

професионален жаргон; независимо от извода, до който биха стигнали, аз щях незабавно да бъда елиминиран от изследването като смутител и невежа. Щеше да ми остане само да описвам преживяното, да давам интервюта и да осребрявам чекове. А тъкмо на тези неща най-малко държах. Бях готов да споделя тайната с някого, но не и да се разделя окончателно с нея. Затова реших да привлека към сътрудничество добър специалист, комуто мога сто процента да се доверя.

Познавах по-отблизо само един такъв специалист — Милтън Харт от Масачузетския технологичен институт. Той беше човек с характер, особняк и в същото време анахроничен тип, тъй като трудно работеше в голям колектив, а в наше време ученият самотник е отмиращ мастодонт. По образование Харт беше физик, а по професия — информатик програмист. Тъкмо това ми трябваше. Заминах при него и както очаквах, той прие моя конспиративен план. Не знам дали веднага ми повярва, Харт не е от разговорливите, но във всеки случай провери всичко, което му разказах, след което направи нещо, което изобщо не ми беше хрумвало: изключи компютъра от федералната информационна мрежа. Изключителните способности на моя IBM тутакси се изпариха. Значи тайнствената сила се криеше не в компютъра, а в мрежата. Както знаете, тя обхваща повече от четирийсет хиляди изчислителни центъра, и както може би не знаете (и аз не знаех, докато Харт не ми го каза), има йерархичен строеж, напомнящ донякъде нервната система на гръбначните. Мрежата има щатски възли, а паметта на всеки от тях съдържа повече факти, отколкото умът на всички учени, взети заедно. Всеки абонат плаща вноска в зависимост от продължителността на работното време на компютъра за един месец, умножена по някакви си множители или коефициенти, понеже, ако задачата на абоната е прекалено трудна за най-близкия компютър, диспечерът включва автоматично подкрепления от федералната мрежа — по-слабо натоварените компютри. Разбира се, този диспечер също е компютър. Той се грижи за равномерното информационно натоварване на цялата мрежа и охранява така наречените банки на секретни памети, тоест на недостъпните, обхванати от държавна, военна и така нататък тайна. Опулих се, докато Харт ми обясняваше това, защото уж знаех, че съществува мрежа и ЮПИ е абонат, но за тези неща мислех толкова, колкото човек мисли за апаратурата на телефонната централа, когато

говори по телефона. Харт, комуто не липсва заядливост, отбеляза, че аз съм предпочитал да си представям моите нощни tête à tête^[1] с компютъра като романтични срещи, откъснати от останалия свят, защото това би било повече в стила на готическите романи, вместо да си дам трезва сметка, че съм един от многото абонати, които между три и четири часа сутринта обикновено спят, поради което тогава мрежата е най-малко натоварена и моят IBM е можел да се ползува от нейния потенциал така, както никога не би могъл да го направи в сутрешния пик. Хард провери какви сметки е плащала ЮПИ като абонат и се оказа, че няколко пъти моят IBM е ползвал с един замах шейсет — шейсет и пет процента от цялата федерална мрежа. Наистина, тези невероятни натоварвания бяха траяли кратко, по няколко десетки секунди, обаче и при това положение все някой отдавна трябваше да се заинтересува защо някакъв си журналист от нощната телексна служба консумира от мрежата мощ, дваисет пъти надвишаваща необходимата за изчисляване на всички рубрики на националния доход. Действително сега компютрите са навлезли навсякъде, компютри контролират и информационната консумация, а те, знае се, не се учудват на нищо, поне докато сметките се плащат навреме, а с това проблеми нямаше, понеже и тях ги плаща компютър, нашият счетоводен компютър от ЮПИ, ето защо между капките мина и моят интерес към пейзажа на Сиртис Минор на Марс, за който агенцията беше платила дваисет и девет хиляди долара — доста солено, особено като се вземе предвид, че този мой интерес не беше задоволен. Във всеки случай, макар че тогава моят компютър мълчеше като пън, той беше направил всичко, което беше по силите му, и не само по неговите, след като през осемте минути на мълчанието му, прекъснато с една шаблонна фраза, мрежата беше извършила билиони и трилиони операции — това се виждаше черно на бяло в месечната сметка. Друг е въпросът, че характерът на този сизифов труд си оставаше за нас загадка. Алгебрична мистерия.

Предупреждавам, че не разказвам история за духове. Призраците, предчувствията, мистичните пророчества, привижданията на каещите се души и всички останали честни, ясни, лесни за разбиране и най-вече прости творения, изчезнаха завинаги от нашия свят. За да се разкаже подробно за духа, напъхал се в машината IBM през главната муфа на федералната мрежа, трябва де се чертаят

диаграми, да се пишат формули, а в ролята на детективи да се използват компютри, които да разследват други компютри. Духът от нов тип възниква от висшата математика и затова е толкова недостъпен. Моята история трябва да се разсее, преди да накара косата ви да настръхне, понеже сега ще изложи обясненията на Харт. Информационната мрежа напомня електрическата, само че вместо енергия от нея се черпи информация. Затова пък циркулацията, все едно на електроенергия или информация, напомня движението на вода в свързани резервоари. Течението е в посока на най-малкото съпротивление или където потреблението е най-голямо. Ако се прекъсне един далекопровод, електричеството само търси път из най-близките линии, което, впрочем, може да доведе до претоварвания и аварии. Образно казано, когато моят IBM е оставал без връзка с телекса, той се е обръщал за помощ към мрежата и тя незабавно се е задвижвала със скорост няколко хиляди километра в секунда — толкова бързо се движи токът в проводниците. Преди да се задействуват всички призовани подкрепления, минавали една-две секунди и именно през това време компютърът мълчал. После връзката сякаш се възстановявала, но по какъв начин, нямахме представа. Всичко, което обясних до тук, имаше много веществен, физически характер и дори можеше да се изчисли в долари, само че придобитите знания не ни носеха нищо. Вече знаехме какво трябва да се направи, за да се премахнат изключителните способности на компютъра: достатъчно беше да се изключи информационната муфа. Но продължавахме да не разбираме как мрежата би могла да му помогне, че и как всъщност тя би се добрала да някакъв си там Шерабад, където точно тогава е имало земетресение, или до залата в Рио, където се е провеждал боксов мач? Мрежата е затворена система на свързани компютри, сляпа и глуха спрямо целия външен свят, с входове и изходи, каквито са телексите, телефонните приставки, регистраторите в корпорациите и федералните учреждения, командните пултове в банките, на летищата и така нататък. Тя няма очи, уши, собствени антени, сетивни датчици, а освен това обхватът ѝ не излиза извън територията на Съединените щати, така че как би могла да получи информация за това, което става в Иран?

Харт, който знаеше по въпроса толкова, колкото и аз, което значи нищо, се държеше обаче съвършено различно от мен; той нито

задаваше такива въпроси, нито ми даваше да си отворям устата, когато ми се искаше да го засипя с тях. А когато не успях да сдържа своето незадоволено любопитство и му издрънках куп неприятни неща, каквито човек лесно изрича между три и четири часа сутринта след безсънна нощ, той ми заяви, че не е врачка, знахар или ясновидец. Оказва се, че мрежата проявява незапланувани и непредвидени способности; те са ограничени, за което свидетелствува историята с Марс, следователно имат физичен характер. Следователно подлежат на изследване, което след известно време може да даде известни резултати, но вероятно тези резултати няма да бъдат отговори на моите въпроси, защото в науката не е позволено да се задават такъв род въпроси. Съгласно принципите на Паули във всяко квантово състояние може да се намира само една елементарна частица, а не две, пет или милион, и физиката се ограничава с това твърдение, като не ѝ е позволено да пита защо всички частици спазват безусловно този принцип и какво или кой забранява на частиците да се държат другояче. Съгласно принципа на неопределеност частиците се държат по начин, детерминиран само статистически, а в рамките на тази неопределеност си позволяват неща, неприлични и дори кошмарни от гледна точка на класическата физика, но понеже това става в границите на неопределеността, те никога не могат да бъдат заловени на местопрестъплението, в момента, когато нарушават тези закони. И тук пак не е позволено да се пита как частиците могат да си позволяват подобни ексцесии в индетерминистичния обхват на наблюдение, който ги упълномощава да извършват ексцесиите, които, изглежда, противоречат на здравия разум, тъй като не са въпроси на физиката. Наистина в известен смисъл може да се предполага, че вътре в процепа на неопределеност частицата се държи като престъпник, напълно убеден в своята безнаказаност, защото знае, че със сигурност никой няма да го залови, но това е антропоцентричен подход, който не води до никъде, понеже излиза, че приписваме на елементарните частици някаква перфидност и хитрост. На свой ред информационната мрежа съумява, както може да се предположи, да получава информация какво става по Земята на места, където изобщо я няма, както няма и никакви нейни датчици. Естествено би могло да се каже, че мрежата изгражда „собствено перцептивно поле“ с „телеологични градиенти“ или, служейки си с подобна терминология, да подготвим друго

псевдообяснение, което обаче няма да има никаква научна стойност; въпросът е да разберем какво, в какви граници, при какви начални и крайни условия е в състояние да извърши мрежата, а всичко останало е специалитет на съвременните фантастични романи. Не е тайна, че за обкръжението могат да се научават разни неща без очи, уши и други сетива, защото този факт е доказан със специално подготвени модели и експерименти. Да допуснем, че имаме цифрова машина с оптимизатор, който следи за максималния темп на изчислителните процеси, и че тази машина се движи със собствен двигател по терен, наполовина сенчест и наполовина слънчев. Ако машината се намира на слънце и от прегряването темпът на нейната работа спадне, оптимизаторът ще задвижи двигателя и машината ще се лута по терена дотогава, докато попадне на сянка, където, охлаждайки се, ще заработи по-ефективно. Така че, без да има очи, тя различава сянката от светлината. Употребих извънредно примитивен пример, но той показва, че можем да се ориентираме в околната среда, без да притежаваме каквито и да било насочени навън сетива.

Харт охлади ентузиазма ми, поне за известно време, и се зае със своите сметки и експерименти, а аз можех да си мисля каквото си искам. Това никой не можеше да ми забрани. Ами ако, мислех си, когато някое поредно предприятие е включило в мрежата свой компютър, е бил прекрачен критичният праг, без никой да разбере, и мрежата се е превърнала в организъм? На човек веднага му идва на ум образът на Молох, чудовищен паяк или електрическа стеножка, зарита с кабелните си пипала в земята от Скалистите планини до Атлантическия океан, която, докато извършва възлаганите ѝ изчисления за броя на пощенските пратки и резервира места за самолетите, същевременно крои ужасни планове как да завладее Земята и да зароби човечеството. Разбира се, това са глупости. Мрежата не е организъм като бактерията, дървото, животното или човека; над точката на критичната сложност тя просто се превръща в система, така както системата се превръща в звезда или галактика, когато в пространството се натрупа достатъчно материя; мрежата е система или организъм, неприличащи на нито един от споменатите именно защото е нещо ново, каквото досега не е съществувало. Действително създадохме я самите ние, но и до самия край не знаехме какво правим. Използувахме я, но с действия като слаби пощипвания,

все едно че мравки пълзят върху мозъка, търсейки сред протичащите в него милиарди процеси онова, което дразни техните вкусови пипалца и челюстите им.

Обикновено Харт идваше на моите дежурства около три часа с термос кафе и книга в претъпканата чанта. Веднага пристъпваше към работа, а аз се чувствавах деветата дупка на кавала. Какво обаче можех да направя, след като от фактическа гледна точка той беше прав? Продължавах да си мисля каквото си знаех, навлизах в поредните достъпни ми коловози на въображението; мислех си например, че мъртвите досега предмети, електропроводите, кабелите на телеграфа на морското дъно, телевизионните антени, може би и металните мрежи на оградите, дъгите и скобите на мостовете, релсите, лифтовете, арматурата в бетонните сгради, че това всичко след подаден от мрежата импулс се обединява неочаквано в една огромна проследяваща система, която в продължение на броени секунди предвожда именно моят IBM, защото към мисълта, че точно той е изкристализирал като център на този потенциал, ме наведоха няколко привидно дребни факта. Но дори тези мои фантазии не обясняваха и по най-мъгливия начин изумителните и толкова веществени подробности както таланта му да предвижда бъдещето, така и неговото двуминутно ограничение, — затова бях принуден да си наложам търпеливо мълчание, още повече, че Харт даваше от себе си всичко.

Преминавам към фактите. Обсъждахме с Харт две неща — практическото приложение на ефекта и неговия механизъм. Въпреки привидната ценност, перспективите за практическо използване на ефекта от сто трийсет и седем секунди не са нито особено широки, нито са внушителни, а имат по-скоро зрелищен характер на свръхестествен рекорд. Общо взето, решенията, предопределящи съдбините на народите и пътя на световната история, не се вменят в рамките на две минути, още повече, че двуминутното предвиждане на бъдещето среща уж второстепенна, но всъщност съществена преграда: за да започне компютърът да поставя тези свои безпогрешни прогнози, трябва най-напред да го заведеш до правилната следа, да го насочиш, а това изисква време, обикновено по-продължително от две минути, така че в случая става дума за печалба, която на практика почти незабавно се губи. Границата на предвижданията не можеше да се измести и с части от секундата, Харт предполагаше, че това е някаква константа с

универсален, макар и неизвестен ни до този момент характер. Вероятно човек ще може да се забавлява да разорява банките на големите игрални домове, имам предвид печалбата на рулетка например, обаче разходите по инсталиране на съответните съоръжения биха били немалки (IBM струва повече от четири милиона долара), а организирането на двупосочна връзка, при това старателно укривана, също би било нелесен за решаване въпрос, да не говорим колко бързо хората ще разберат, че нещо не е в ред; впрочем нас и двамата такова използване на ефекта не ни интересуваше.

Харт подготви подробен каталог на постиженията на нашия компютър. Ако го попитате за пола на детето, което след две минути ще роди конкретна жена на конкретно място, той познава пола безпогрешно, но трудно можем да признаем такава прогноза за нещо, за което си струва да се вложат усилия. Ако започнете да хвърляте монета или зарове, давайки на компютъра резултатите от началните серии на хвърлянията, той ще изчисли всички следващи резултати до сто трийсет и седем секунди в бъдещето и това е всичко. Естествено най-напред трябва да сте хвърляли монетата или зарчетата и да сте въвели в компютъра поредните резултати от поне трийсет-четирийсет секунди, което силно напомня насочването на куче по правилната следа — една от милиардите, защото господ знае колко хора хвърлят в този момент монети или зарове, а компютърът, който е глух и сляп, трябва да идентифицира в това множество вашата серия като единствената нужна. Трябва наистина да хвърляте монетата или заровете. Ако престанете, той ще отпечатва само нули, а ако хвърлите само два пъти, ще дава само тези два резултата. И за целта също е необходимо да бъде свързан с мрежата, макар че, разумно погледнато, с какво ли би могла да му помогне тя, след като хвърляте заровете на две крачки от него — и какво общо има тук мрежата? Работата е там, че ако е изключен от нея, той няма да изчука и една сричка и какво от това, че на нас не ни е ясна необходимостта от тази връзка? Отбележете, че компютърът предварително знае дали ще хвърляте, или не заровете, следователно той предвижда развитието на цялото събитие, а не само съдбата на заровете — не само с коя повърхност отгоре ще паднат те, но и вашата съдба, поне що се отнася до решението да хвърляте зарове. Правехме и други проби; уговоряхме се например, че аз ще хвърля заровете шест пъти поред, а Харт щеше ту

да ми пречи, ту да ми позволява да го направя, като аз не знаех какво ще направи той при поредните хвърляния. Оказа се, че компютърът знае предварително не само моя план за хвърляне, но и намеренията на Харт, с други думи, знаеше кога Харт възнамерява да ме хване за ръката, за да ми попречи да хвърля заровете. Веднъж стана така, че исках да ги хвърля четири пъти, но го направих само три пъти, понеже се спънах в кабела на пода и не успях. Компютърът беше предвидил някак си и това мое препъване, съвсем неочаквано за самия мен значи в онзи момент е знаел повече от мен. Обмисляхме и значително по-сложни ситуации, в които трябваше да участват едновременно няколко души, например такива, в които да се стигне до бой (неангажиран) за чашката със заровете, но не изпробвахме тези варианти, защото те изискваха много време и усилия, каквито не можехме да си позволим. Харт реши вместо зарове да използва малък уред, в който отделните атоми на изотопа се разпадат, а на екрана се появяват проблясвания, така наречените сцинтилации: компютърът не можеше да ги предвиди с по голяма точност, отколкото би направил това някой физик, тоест даваше само вероятността за разпада. Това ограничение не засягаше заровете и монетите. Очевидно защото те са макроскопични тела. Но нали в нашия мозък важни при вземането на решения са микроскопичните процеси. Очевидно, казва Харт, те нямат квантов характер.

Изглежда, че в цялостния процес има някакво противоречие. Защо компютърът може да предвиди, че аз ще се спъна след две минути, а същевременно не може да предвиди кои атоми от радиоактивния изотоп ще се разпаднат? Противоречието, твърди Харт, не е в самите събития, а в нашите представи за света и особено за времето. Според Харт не компютърът предвижда бъдещето, а ние сме в известна степен ограничени във виждането на света. Ето неговите думи: „Ако си представим времето като права линия, опъната от миналото в бъдещето, нашето съзнание е като колело, търкалящо се по тази линия и докосващо я винаги само в една точка; тази точка наричаме настояще, което незабавно се превръща в отминал миг и отстъпва мястото си на следващия. Изследванията на психолозите показват, че това, което вземаме за настоящ момент, лишен от временно продължение, е всъщност едва-едва удължено и обхваща малко по-малко от половин секунда. Възможно е допирната площ до

тази линия на времето да бъде още по-широка, така че да се остава в контакт с един по-голям отрязък от нея наведнъж, като максималните размери на този временен отрязък са именно сто трийсет и седем секунди.“ Ако действително е така, както казва Харт, цялата наша физика все още е антропоцентрична, защото изхожда от предпоставки, които не са валидни извън обхвата на сетивата и съзнанието на човека. Това означава, че светът е по-различен, отколкото го вижда днес физиката, а ясновидството като предвиждане на бъдещето — електронно или неелектронно, — никога не се осъществява. Физиката си има кошмарни грижи с времето, което, съгласно нейните общи теории и закони, в действителност би трябвало да бъде абсолютно обратимо, но съвсем не е такова. Освен това проблемът за измерване на времето в мащабите на вътрешноатомните явления създава определени трудности, толкова по-големи, колкото по-малък е временният интервал за измерване. Може би причината е тази, че понятието за настояще е не само така относително, както твърди теорията на Айнщайн, тоест не само зависи от местоположението на наблюдателите, но освен това зависи и от самия мащаб на явленията на същото това „място“.

Компютърът просто пребивава в своето физическо настояще и то е много по-обширно във времето от нашето. Това, което за нас ще настъпи след една-две минути, за компютъра вече е станало — точно така, както се осъществява за нас в момента онова, което виждаме и чувстваме. Нашето съзнание е само частица от общия процес, който протича в нашия мозък, и когато решаваме да хвърлим заровете само веднъж, за да „измамим“ компютъра, който трябва да предвиди цяла серия хвърляния, той тутакси научава за това. По какъв начин? Известна представа дават примитивните примери като следния: светването и гърмът на атмосферното разреждане са едновременно за близък и разделени за далечен наблюдател; в този пример светкавицата е моето мълчаливо взето решение, а гръмотевицата — моментът, в който наистина се отказвам да извърша поредното движение; по някакъв неведом за нас начин компютърът съумява да улови „светкавицата“ в моя мозък, вземането на решение. Харт казва, че това има важни философски последствия, защото означава, че ако ние имаме свободна воля, тя се разпростира едва извън границите на сто трийсет и седемте секунди, само че ние самите от интроспективна

гледна точка не знаем нищо такова. В рамките на сто трийсет и седем секунди нашият мозък се държи като тяло, което се движи по инерция и не може да промени посоката на движението си; за тази маневра е необходимо време, през което да действа отклоняваща траекторията сила — и нещо подобно става във всяка човешка глава. Всичко това обаче не се отнася до света на атомите и електроните, защото там компютърът е толкова безпомощен, колкото е и нашата физика. Харт смята, че в действителност времето не е права линия, а е по-скоро, континуум, който на микроскопично равнище има съвсем различни свойства в сравнение с „долу“, там, където са само атомните измерения. Според него колкото по-големи са мозъкът или мозъкоподобната система, толкова по-широк е отрязъкът на допирането им с времето, с така нареченото „настояще“, докато атомите изобщо не се допират, а сякаш танцуват около него. С една дума, настоящето е нещо като триъгълник: точков, близък до нулата там, където са електроните и атомите, и най-широк там, където са големите тела, надарени със съзнание. Ако кажете, че не сте разбрали нито дума, ще ви отговоря, че и аз нищо не разбирам, и нещо повече, Харт никога не би се осмелил да говори подобни неща от катедрата или да ги публикува в научно списание. Всъщност вече ви казах всичко, което възнамерявах да разкажа, и ми останаха само два епизода — единият конкретен, а другият от сорта на зловещ анекдот, който ви отстъпвам безвъзмездно.

Първият от тях беше такъв, че Харт успя да ме убеди и с проблема се заеха специалистите. Един от тях, важна клечка, след няколко месеца ми каза, че след демонтиране и повторно монтиране на компютъра не са успели да повторят явлението. Видях ми се подозрително не толкова казаното, колкото фактът, че събеседникът ми беше униформен. А също и това, че в печата не се появи нито един намек за тази история. От изследванията беше отстранен и самият Харт. Той също не искаше после да засяга темата и само веднъж, по време на поредната партия мах-йонг, ми каза ни в клин, ни в ръкав, че сто трийсет и седем секунди безпогрешно предвиждане са при известни обстоятелства разликата между унищожението и спасението на континента. И там засече, като че ли си прехапа езика, но като си тръгнах, видях на бюрото му разтворения том на някакъв научен труд, нафъчкан с математика, за ракетите като средство против ядрените

глави. Може би е имал предвид именно такъв дуел между ракети. Но това са само мои предположения.

Вторият епилог беше непосредствено преди другия, пет дни преди нашествието на орляка експерти. Ще ви кажа какво се случи тогава, но няма да го коментирам и предварително отказвам да отговарям на каквито и да било въпроси. Настъпваше края на нашите самотни експерименти. Харт щеше да доведе на моето дежурство един физик, който си бил навил на пръста, че ефектът на сто трийсет и седемте секунди е свързан с тайнственото число 137 по подобие на питагорейския символ на основните свойства на Космоса; първи обърнал внимание на това число английският астроном Едингтън, вече покойник. Обаче онзи физик бил възпрепятствуван и около три часа, когато броят вече се въртеше на машините, Харт се появи сам. Той се беше научил да постъпва с компютъра просто феноменално. Беше въвел няколко дребни усъвършенствувания, които страшно облекчиха пробите ни. Вече нямаше нужда да се вадят щепселите от контактите, защото в кабела беше монтиран превключвател и телексът се изключваше от компютъра с едно докосване на пръста. Вече знаехме, че на компютъра не може да се задават директни въпроси, но можехме да му подаваме произволни текстове, напомнящи онзи тип безлична информация, каквата се среща в печата.

Имахме обикновена електрическа машина, която играеше ролята на телекс. Изучавахме на нея предварително подготвения текст и го прекъсвахме в предварително установения момент, така че компютърът биваше в известен смисъл принуден да продължи фалшивата „кореспонденция“.

Онази нощ Харт донесе зарове за игра и тъкмо си подреждаше нещата, когато телефонът иззвъня. Беше дежурният линотипер Блекууд. Бяхме го посветили в тайната.

— Чуй — каза ми той, — тук е Ейми Фостър, знаеш я, жената на Бил. Избягал от болницата, отбил се у дома, взел насила ключовете от колата, качил се и заминал, е, ясно ти е, в обикновеното му състояние, тя съобщила на полицията, а сега дойде тук с надеждата, че ще ѝ помогнем с нещо. Сигурно е безсмислено, но дали с този твой пророк не можем да изкомбинираме нещо, а?

— Не знам — викам, — но си представям как... но... знаеш ли... няма как да я отпратиш току-така, слушай, изпрати я при нас, нека се

качи със служебния асансьор.

И понеже изкачването щеше да трае няколко минути, обърнах се към Харт и му обясних, че наш колега журналист, Бил Фостър, през последните две години се пропи, пиеше дори на дежурства, докато го изхвърлиха, тогава взе да подсилва ефекта с психотропни лекарства, за един месец направи две сериозни катастрофи, карал колата в полусъзнателно състояние, отнеха му книжката, домът му се превърна в ад, най-сетне жена му с натежало сърце го даде на лечение, сега се измъкнал от болницата, върнал се в къщи, взел колата и заминал кой знае къде — разбира се, най-малкото пиян, може би и наркотизиран. Жена му е тук, уведомила полицията, нали разбирате, докторе, как стават тези неща. Всеки момент ще дойде. Как смятате — можем ли да направим нещо?

И соча с очи компютъра. Харт не се учудва, него не можеш да го шокираш лесно, и заявява: „Не рискуваме нищо. Моля ви, включете машината към компютъра.“ Още бях зает с това, когато се появи Ейми. Виждаше се, че не му е дала без съпротива ключовете от колата. Харт ѝ предлага стол и казва: „Госпожо, целта е да спечелим време, нали така? Затова не се учудвайте на въпросите ми и отговаряйте възможно най-точно. Най-напред ми трябва точните персонални данни на мъжа ви: име, фамилия, външен вид и така нататък.“

Вече добре овладяла се, само дето ръцете ѝ треперят, тя започва:

— Робърт Фостър, Сто трийсет и шесто авеню, журналист, трийсет и седем години, пет стъпки и седем инча висок, тъмнокос, носи рогови очила, на врата под лявото му ухо има белег от катастрофа, тежи сто шейсет и девет фута, нулева кръвна група... достатъчно ли е?

Харт не отговаря, а започва да пише. Незабавно на екрана се появява текстът: „Робърт Фостър, живеещ на Сто трийсет и шеста улица, с нулева кръвна група, е излязъл днес от дома си с кола —“

— Марката и номерът на колата? — това към нея.

— „Рамблър“, нюйоркска регистрация, номер шестстотин петдесет и седем, деветстотин деветдесет и две.

— „Излязъл днес от дома си с кола марка «Рамблър», Ню Йорк, 657992 и се намира понастоящем...“

Тук докторът натиска превключвателя. Компютърът вече може да разчита само на себе си. Не се поколебава и за миг, текстът нараства:

„И се намира понастоящем в Съединените щати на Северна Америка. Лоша видимост, предизвикана от дъжда, ниско надвиснали облаци, затруднено шофиране...“

Харт изключва компютъра. Замисля се. Започва да пише от самото начало с тази разлика, че след „се намира“ дописва „на участъка от пътя между“ и на това място изключва притока на информация. Компютърът продължава без колебание: „Ню Йорк и Вашингтон. Като кара по крайното платно, той изпреварва дълга колона от тежкотоварни коли и четири цистерни ШЕЛ, превишавайки позволената максимална скорост.“

— Това вече е нещо — мърмори Харт, — но направлението не е достатъчно. Трябва да изстискаме нещо повече...

Нарежда ми да изтрия досегашния текст и пак започва: „Робърт Фостър... и така нататък... се намира на участъка от пътя между Ню Йорк и Вашингтон, между крайпътен камък номер...“ — и изключва компютъра. Тогава той прави нещо, което дотогава не сме виждали. Анулира част от вече появилия се на екрана текст и четем: „Робърт Фостър... излязъл от дома си... и понастоящем се намира в мляко край пътя Ню Йорк — Вашингтон. Можем да се опасяваме, че загубите, понесени от фирмата Мюлер-Уърд, няма да бъдат покрити от застрахователното дружество «Юнайтед ТВС», понеже срокът за подновяване на застрахователната полица е изтекъл преди една седмица.“

— Той да не се е побъркал? — казвам. Харт ми дава знак да мълча. Пак започва да пише, стига до критичното място и изчуква: „се намира понастоящем край пътя Ню Йорк — Вашингтон в мляко. Неговото състояние...“ — прекъсва. Компютърът продължава: „е такава, че не е подходящо за пиене. От двете цистерни са изтекли общо 29 хектолитра. При актуалните цени на пазара...“

Харт ми казва да изтрия екрана. Говори си сам: „Типично недоразумение, нямаше граматична грешка, «неговото» можеше да се отнася както до Фостър, така и до млякото. Още веднъж!“

Включвам компютъра. Харт пише упорито тази странна „информация“, след онуй „мляко“ слага точка и продължава на нов ред: „Състоянието на Робърт Фостър в настоящия момент е...“, прекъсва, компютърът замира за секунда, после изчиства целия екран — пред нас стои празен, мъгливо светещ екран без нито една дума —

признавам, в този момент косата ми настръхна. После формулира текста: „Робърт Фостър не е в никакъв конкретен щат^[2], тъй като тъкмо пресича с кола «Рамблър» 657992 щатската граница.“ „Да те вземат дяволите...“ мисля си и си отдъхвам. С лице, изкривено от неприятна гримаса, Харт пак ми дава знак да изтрия всичко и започва още веднъж от началото. След думите „Робърт Фостър пребивава понастоящем в място, чието разположение е...“ натиска превключвателя. Компютърът продължава: „различно в зависимост от възгледите на различните хора по този въпрос. Трябва да се признае, че става дума за лично мнение, чието споделяне съгласно нашите нрави и нашата Конституция не може да бъде наложено насила никому. Във всеки случай на това мнение е нашето списание.“ Харт става, сам изключва компютъра и ми дава с глава дискретен знак да изведе Ейми, която според мен нищо не разбира от цялата тази магия.

Когато се върнах, той говореше по телефона, но толкова тихо, че нищо не чух. Остави слушалката, погледна ме и рече:

— Преминал е в насрещното платно и се е ударил челно с цистерни, каращи мляко за Ню Йорк. Живял е още няколко минути, докато са го измъквали от колата; затова компютърът най-напред се изрази „намира се в мляко“. Когато повторих този фрагмент за трети път, вече всичко беше свършено, пък и наистина всеки може да има различно мнение относно мястото, където човек пребивава след смъртта, както и дори дали изобщо се пребивава където и да било.

Както виждате от тази случка, използването на изключителните шансове, които ни дава прогресът, не винаги е лесна работа, още повече, че то може да се превърне в кошмарна игра — като вземете предвид смесицата от журналистически жаргон и безбрежната наивност, или, ако щете, равнодушието към човешките съдби, което — по обективни причини — проявява електронната машина. В свободното си време можете да поразправяте на този-онзи историята, която току-що ви разказах. Нямам какво повече да добавя, нищичко. Лично аз бих предпочел сега да чуя друга история, за да забравя тази.

---

[1] Насаме (фр.) ↑

[2] На полски език думата stan означава и щат, и състояние (бел.пр.) ↑

Публикувано в списание „Наука и техника за младежта“, броеве
11-12/1987 г.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.